

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

Гілея

*Науковий вісник
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 127 (№ 12)

Київ – 2017

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно**Фахове видання**

з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України

№ 747 від 13 липня 2015 р., з історичних наук наказом МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р. (перереєстрація)

Свідоцтво про державну реєстрацію (перереєстрацію) друкованого засобу масової інформації: серія КВ № 22632-12532ПП від 24 квітня 2017 року

Друкується за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(протокол № 07 від 29 листопада 2017 р.); Президії ВГО Української Академії Наук (протокол № 17.11.29 від 29 листопада 2017 р.)

Збірник входить до міжнародних баз

Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія); РИНЦ (Росія).

Шеф – редактор:**Андрущенко В. П.,**
д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України,
акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)**Головний редактор:****Вашкевич В. М.,**
д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)**Співредактори:****Акопян В. Г.,**
д-р філос. наук, ст.н.с. (Україна, Київ)
Кивлюк О. П., д-р філос. наук, ст.н.с.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Муляр В. І.,
д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)**Відповідальний секретар:****Халамендик В. Б.,**
д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)**Редакційна рада:****Андрущенко В. П.,** д-р філос. наук
проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Зеленков А. І., д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф.,
член–кор. НАН України (Україна, Київ)
Мирзаханян Р., д-р іст. наук, проф. (Вірменія, Єреван)
Михальченко М. І., д-р філос. наук, проф.,
член – кор. НАН України (Україна, Київ)
Панчук М. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Савельєв В. Л., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член–кор. НАН України
(Україна, Київ)
Степико М. Т., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)**Редакційна колегія:****З історичних наук:**
Войцехівська І. Н., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Дробот І. І., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Журба М. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Лазько Г. Г., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Лисак В. Ф., д-р іст. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Мезга М. М., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Михайлюк В. П., д-р іст. наук, проф. (Україна, Старобільськ)**Стоян Т. А.,** д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Сушко О. О., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Чернега Л. М., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Шаповал Ю. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)**З філософських наук:****Абасов А. С.,** д-р філос. наук, проф. (Азербайджан, Баку)
Базалук О. О., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)
Бех В. П., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Воронкова В. Г., д-р філос. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)
Герасимова Е. М., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Гарбар Г. А., д-р філос. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Жадько В. О., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Жижко Т. А., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Куцепал С. В., д-р філос. наук, проф. (Україна, Полтава)
Миколайчук А., д-р хабілітований, проф. (Польща, Познань)
Онїско О. Ф., д-р техн. наук, проф. (Україна, Київ)
Свириденко Д. Б., д-р філос. наук, доц.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Терепишич С. О., д-р філос. наук, доц.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Тещлав С., д-р філос. наук, проф. (Польща, Бидгощ)
Яшанов С. М., д-р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)**З політичних наук:****Андрусишин Б. І.,** д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Андрюкайтене Р., д-р PhD соціальних наук (менеджмент),
(Литва, Маріямполь)
Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Балабанов К. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Варзар І. М., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Васильчук С. О., д-р політ. наук, доц. (Україна, Черкаси)
Войналович В. А., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Іванов М. С., д-р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Картунов О. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Кізіма С. А., д-р політ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Котигоренко В. О., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Крась І., д-р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)
Лапина С. В., д-р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Макаренко Л. Л., д-р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Остапенко М. А., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Римаренко С. Ю., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Срогошу Т., д-р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)**Гілея:** науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2017. – Вип. 127 (12). – 424 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

УДК 37(091)(477.43/.44)

Богатчук С. С.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
України та філософії, Вінницький національний
аграрний університет (Україна, Вінниця),
svetabogatchuk@ukr.net

Розвиток освіти Подільського краю в першій половині XIX ст.

Відповідно до наукових та архівних джерел, статистичних даних здійснено комплексний аналіз стану освіти на території Подільського краю в першій половині XIX ст. Відзначається, ситуація в цій галузі була доволі складною в даний період.

У багатьох подільських містах існуюча мережа навчальних закладів та установ культури в цей період вже не відповідала зростаючим потребам їх жителів. Більшість міст Поділля порівняно з містами інших малоросійських губерній явно відставала за кількістю культурно-освітніх закладів. Причини цього слід вбачати в недостатньому соціально-економічному розвитку подільського краю, де феодално-кріпосницькі пережитки виявлялися серйозною перешкодою його розвитку.

На початку XIX ст. мешканці Подільської губернії здобували освіту переважно в церковно-парафіяльних і дяківських початкових школах. Та в подальшому спостерігається виникнення гімназій, як більш вищого рівня освіти населення.

Ключові слова: Поділля, освіта, гімназії, парафіяльні школи.

Питання розвитку освіти завжди привертало увагу науковців. Мета даного дослідження – на основі наукових та архівних джерел розкрити стан освіти на Поділлі на початку XIX ст. Значний інтерес викликає запропонована тематика, до розгляду якої зверталися українські дослідники, зокрема, діяльність середніх та початкових навчальних закладів на Поділлі в XIX ст. вивчав М. Вороліс [1]. Історик відзначає, що в 40–50-х рр. XIX ст. гімназії намагалися підняти до вищого рівня викладання наук. Утворення гімназій значною мірою залежало від того, чи знаходилися вони далеко від культурного й адміністративного центру.

Дослідження Л. В. Баженова розкриває історіографію даної проблеми [2, с. 120–121]. Значний доробок у висвітленні даної проблематики відзначається в наукових статтях Н. Р. Опушко, присвячених цій темі [3]. Процес розвитку польської освіти на території Поділля в зазначений період висвітлює О. Ф. Кошолуп [4].

Дослідження освіти на території Поділля другої половини XIX ст. проводили І. Сесак [5], М. М. Янчук [6].

Особливої уваги заслуговує праця Д. Бовуа «Російська влада і польська шляхта в Україні 1793–1830 рр.», перекладена з французької мови, в якій автор описує процеси взаємовідносин росіян та польської шляхти на території Правобережної України в першій та другій третині XIX ст., в тому числі, освітньої галузі [7].

На кінець XVIII ст. – початок XIX ст. Подільська губернія (створена після другого поділу Речі Посполитої у 1795 р.) була надзвичайно відсталою в політичному та соціально-економічному відношенні частиною російської держави, практично в усіх сферах життя, включаючи освіту й культуру.

В 1804 р. Указом були закріплені межі Подільської губернії, що складались з 12 повітів: Кам'янець-Подільський, Балтський, Брацлавський, Вінницький, Гайсинський, Летичівський, Літинський, Могилівський, Ольгопільський, Проскурівський, Ушицький, Ямпільський [8, с. 78].

Особливістю освітнього процесу на території Поділля в першій половині XIX ст. є суворі обмеження

щодо вживання української мови: як наслідок, закон 1696 р. прийнятий польським урядом, що забороняв українську мову в адміністративному вжитку, його положення стосувалися й освітньої галузі.

Згідно Указу імператора Павла I від 18 грудня 1797 р. у травні 1798 р. у м. Шаргороді (у Свято-Миколаївському монастирі) Могилівського повіту Подільської губернії була відкрита православна духовна семінарія з двох класів – інформаторського і нижнього (граматичного). На навчання прибуло 130 учнів. Ректором призначили архімандрита Гавриїла, вчителями: Олексія Жильцова і Василя Голосова. У 1800 р. в семінарії ввели такі навчальні дисципліни, як історія, географія, польська, німецька та грецька мови (згодом – французьку). У 1802 р. до класів поезії і риторики додали клас філософії, а через два роки – богословський клас. Учні цих класів стали називати студентами. Навчання в семінарії тривало 6 років [5, с. 3–15].

На час приєднання Подільського краю до Російської імперії мешканці здобували освіту переважно в церковно-парафіяльних і дяківських початкових школах, у яких навчали переважно дяки: українською мовою вчили буквар, часослов, псалтир та церковних співів. Їх кількість на початок XIX століття почала зменшуватися через перехід абсолютної більшості уніатів, при парафіях яких вони функціонували, у православ'я, що не супроводжувалося збереженням навчальних закладів. Відзначилася хвиля різкого скорочення власне українських навчальних закладів. Одразу після приєднання нова влада намагалася знищити не тільки традиційну українську освіченість, але й народне шкільництво. Відбиралися земельні маєтки в українських монастирів, був відчутним удар для українських шкіл, тому що система станово-кріпосницької держави виявляла незацікавленість у розвитку освіти в регіоні. Лише окремі подоляни, головним чином поляки за походженням, мали змогу продовжувати своє навчання у більш престижних тоді єзуїтських навчальних закладах, які функціонували не стільки для освітньої підготовки, скільки для латинізації та ополячення українців [3, с. 395].

Отже, освіта існувала в державі переважно як релігійно-духовна: ідейно-домінуючим змістом програм наявних навчальних закладів були християнські ідеї та концепції; викладацькі функції освітніх закладів усіх рівнів виконувалися, здебільшого, православним кліром або ж чернецтвом. В більшості, училища та школи були організовані при церквах, монастирях, їх діяльність значною мірою фінансувалася парафіями та парафіянами, хоча й деякі батьки оплачували власним коштом [6, с. 38].

У 1802 р. були створені державні заклади – міністерства, в тому числі й міністерство народної освіти, яке здійснювало управління загальноосвітніми школами, університетами, науковими закладами і видавничою справою.

У 1803 р. в Російській імперії була розпочата реформа освіти, яка охопила й Подільську губернію. У відповідності до реформи освіти були створені учбові округи на чолі з університетами. Всі навчальні заклади Поділля були віднесені до Віленського навчального округу, науково-методичним центром якого став Віленський університет [9, арк. 213].

Згідно зі статутом Віленського університету (1803), було визначено Віленський учбовий округ, що об'єднав

заклади чотирьох типів: парафіяльні училища (для дітей найнижчих станів), повітові училища (для дітей дворян, заможних ремісників, державних службовців), класичні повні гімназії і неповні прогімназії (тип середньої школи, ліцеї) та університети – вищі навчальні заклади (деякі школи, що діяли переважно при костьолах, після 1832 р. провадили нелегальну діяльність) [7, с. 45].

Задля забезпечення викладачами таких шкіл 18 липня 1803 р. імператор Олександр I підписав указ про створення у Віленському університеті головної семінарії, для священників римо-католицького віросповідання Могилевської, Віленської, Луцької, Кам'янець-Подільської та Мінської єпархій, і для священників римсько-уніатського віросповідання вказаних єпархій. На утримання цього навчального закладу щороку виділялось 15 тис. руб. сріблом. [10, арк. 29].

З 1804 р. повітові училища діяли у Кам'янці-Подільському, Вінниці, Брацлаві і Могилів-Подільському. У Барі до початку XIX ст. діяла повітова школа уніатів-базилян, а з 1803 р. – повітове училище. На базі колишньої Немирівської братської школи у 1815 р. було засноване чотирикласне повітове училище. При більшості повітових училищах відкрили підготовчі відділення, або, як їх ще називали, нижчі відділення перших класів. Вони знаходились, відповідно, у будинках повітових училищ, користувались їх обладнанням. Учителі працювали тут охочіше, ніж у парафіяльних училищах, бо вважалися на державній службі і зарплату отримували із позаштатних сум училища. Згодом, підготовчі відділення повітових училищ перетворили в окремі парафіяльні училища, що позитивно позначилося на освітній статистиці [5, с. 9].

На 1825 р. в Подільській губернії існувало вже 44 парафіяльні училища, в яких вивчали чистописання, правопис, польську, латинську, німецьку мови [1, с. 41].

У 1817 р. Було утворено Кам'янецьке духовне училище, яке відкрили на базі нижчих класів, виділених з Подільської духовної семінарії. Зазначені навчальні заклади були двокласними (по два роки навчання в кожному класі). Учні вивчали скорочений катехизис, правопис, російську граматику, грецьку, латинську мову, арифметику, чистописання, географію, співи і святу історію. Учні погано одягались, голодували, їм не вистачало підручників, іншої літератури. Найменш забезпеченим школярам виділялися певні кошти на утримання. Наприклад, у 1822 р. 28 учнів Кам'янецького духовного училища утримувались на державні кошти, ще 17 юнаків отримували половину утримання. У Барському духовному училищі учні отримували меншу допомогу, оскільки продукти харчування там були значно дешевшими [11, с. 72].

У 1804–1814 рр. у Вінниці діяла школа на правах Подільської гімназії, підконтрольна польській шляхті. 27 вересня 1814 р. цю школу реорганізували в Подільську губернську гімназію, в якій здебільшого вчилися діти католиків. Тому її називали польською. При гімназії функціонували учнівський інструментальний оркестр, хор, балетний колектив, театральний гурток [12, с. 176].

Своєму відкриттю Вінницька гімназія завдячувала графу Тадею Чацькому – попечителю училищ у південно-західних губерніях [13, с. 108].

Т. Чацький був справжнім проповідником доброчинності, представник великопанського роду високої, позначеної енциклопедичною вченістю культури. Щоб

зібрати кошти на відкриття гімназій, Т. Чацький об'їздив Волинь, Поділля та Київщину, де виступав перед населенням і представниками духовництва та дворянства. За досить короткий час йому вдалося зібрати на потреби освіти біля двох мільйонів польських злотих. На зібрані кошти Т. Чацький заснував нові та покращував стан існуючих навчальних закладів Правобережної України. Саме за його сприянням були відкриті Барська та Вінницька гімназії. Він виділив на потреби Кам'янецької та Вінницької гімназій 7260 карбованців сріблом. Його патріотичні промови дали можливість зібрати таку кількість добровільних коштів, що на протязі десяти років дозволило відкрити 85 приходських училищ на Волині, 26 – на Поділлі, 15 – в Київській губернії [4, с. 85–86].

Відкриття гімназії на Поділлі поклато край монополії Кременця, де була єдина на той час польська гімназія в Україні [7, с. 227, 244].

Вінницька гімназія планувалася по типу Кременецького ліцею з 4 річними класами та 4 річними курсами. Із 18 викладачів половину мали складати магістри та доктори наук, та відсутність коштів не дала можливості реалізувати ці плани [13, с. 108]. Для утримання гімназії було записано кілька маєтків, з яких було визначено щорічні внески. З Кам'янця-Подільського було перевезено бібліотеку у кількості понад 2000 примірників. Першим її директором став М. Мацейовський [14, арк. 4–5].

Гімназія поділялася на шість класів. Перші два були підготовчими, в них викладали два учителі: один – граматику, латинську та польську, інший – арифметику та географію. А в чотирьох старших класах учитель математики викладав вищу арифметику, геометрію та логіку, учитель фізики – історію природи, фізику та хімію, учитель права – науку моралі, історію, географію, учитель літератури – загальну та польську літературу, а учитель класичної літератури – літературу Риму та твори окремих авторів.

Крім передбачених програмами дисциплін, гімназії дозволялося вводити в навчальні плани уроки танців, музики та гімнастики.

В перший рік до Подільської гімназії записалося 454 учні. 323 походили з Подільської губернії, 119 – з Київської, 5 – з Волинської, 3 – з Варшавського князівства, 2 – з Мінської, по одному – з Віленської та Ковенської губернії. Пізніше їх кількість збільшилася до 500 [12, с. 181].

За штатним розписом Подільська гімназія отримувала щорічно через Вінницьке повітове казначейство 6200 рублів сріблом на оплату працівникам, утримання бібліотеки, утримання гімназії (опалення, освітлення), на надзвичайні видатки.

Закриття Подільської гімназії стало епізодом у ліквідації польського шкільництва у Віленському окрузі. В 1830 р. серед вихованців закладу було викрито нелегальну організацію політичного характеру. Директора та кількох учителів звільнили, навчання припинилося. Та після національно-визвольного повстання, що розпочалося в Варшаві, а потім перекинулося на інші регіони, у Подільській гімназії навчання вже не відновлювалося.

Указом від 12 січня 1831 р., що прийшов з Петербургу, навчальні заклади Волинської та Подільської губернії були виведені зі складу Віленського округу та приєднані до Харківського навчального округу.

Після поразки польського повстання 1830–1831 рр. видано височайший Указ про закриття училищ в Київській, Подільській и Волинській губ. Протягом 1831–32 р. закрили 245 середніх та початкових учбових закладів. Нова система народної освіти мала виправити наслідки колишньої колонізації краю [15, с. 423].

14 грудня було створено Київський навчальний округ, до якого увійшла Правобережна Україна.

Вінницьку польську гімназію закривають. Після 1831 р. відкривають державні та приватні навчальні заклади з викладанням предметів російською мовою, оскільки українську мову в імперії офіційно було заборонено. Отже, офіційною мовою на Правобережній Україні стає російська мова. Середню освіту на Поділлі, як і в усій Російській імперії, здебільшого мали право отримувати чоловіки.

У 1832 р. в «Мурях» відкривають чоловічу гімназію (1847 р. її перевели до Білої Церкви). Рада Харківського університету прийняла рішення про переведення Подільської гімназії з Вінниці до Кам'янця–Подільського. В 1833 р. – в Кам'янці–Подільському відкривають російську чоловічу гімназію, а в 1838 р. – у Немирові [13, с. 109].

25–26 червня 1835 р. було затверджено нове «Положення про навчальні округи» та «Статут імператорських російських університетів», в яких були завершені зміни управління й керівництво навчальними закладами.

Виникали приватні пансіони, на відкриття яких дозвіл надавало Правління Імператорського Віленського Університету (від 1810 р.). Поступово приватні жіночі та чоловічі пансіони Вінниці, що знаходились у домах власників (подружжя Гутковських, Вацлава та Теофіли де Фелькер, Макарія Багатка – мав ступінь магістра філософії, Луїзи Юдицької, Іоанни фон Віндер та Фелікса Жирардо, Елеонори де Нізет Мочинської та ін.), набувають популярності серед заможного населення. В 20–30-х рр. з'являються навчальні заклади для жінок. 7 приватних жіночих пансіонатів працювали на Поділлі. Викладачами фортепіано працювали Альберт Левицький [16, арк. 144зв], Кольберг і Гольц, а пізніше, наприкінці 50-х років XIX ст., тут викладали Канцедорф, Сакнаир и Тарнопольський. У пансіоні Жирардо та Юдицької уроки музики на фортепіано викладали подружжя Ігнацій та Тереса Козловські (від 1832 р.) [17, арк. 219зв]. Протягом XIX ст. були засновані музичні пансіони, які діяли як приватні спеціалізовані музичні школи. Був намір відкрити у Вінниці Музичний інститут для здібних дівчат із бідних родин. Однак, цей задум залишився нездійсненим [18, с. 149].

В 30–50-х рр. продовжує формуватися російська мережа шкільних закладів на Поділлі, основне завдання якої було викоренити колонізацію. Тому Вінницьку чоловічу губернську гімназію та ще 60 католицьких шкіл було закрито [3, с. 37].

8 листопада 1845 р. були прийняті Правила для приходських училищ Київської, Волинської та Подільської губерній. У цьому документі зазначалось, що керівництво цих навчальних закладів на місце законвчителя повинно було приймати з місцевих священиків. А кандидатура законвчителя римо-католицького віросповідання затверджувалась за попереднім узгодженням із губернатором регіону. Оплата праці

нараховувалась на одного учителя, а потім ділилась навпіл. Існував чітко регламентований порядок відкриття приходських училищ. Хто із поміщиків та міських товариств бажали заснувати такий навчальний заклад, повинні були звернутися за дозволом до штатного наглядача училищ їх повіту, який, у свою чергу, подавав свої пропозиції з цього питання губернському директору училищ. У тих повітах, де не було повітового училища, прохання мали подаватись безпосередньо губернському директору училищ. Директор і губернатор складали свій висновок на затвердження попечителю навчального округу, який повідомляє про відкриття приходського училища безпосередньо до Міністерства народної освіти. У поміщицьких володіннях приходські училища віддавались у керівництво поміщиків [19].

У 1850 р. в усіх початкових школах на українських землях Російської імперії навчалось лише 67 тис. учнів. Переважна більшість населення, все ж таки, залишалась неписьменною.

Повітові училища були відкриті у Києві, Вінниці, Житомирі, Умані, Кам'янці–Подільському, Каневі, Білій Церкві та в інших містах. Учні училищ мали оволодіти 15 навчальними предметами. Утримувались повітові училища частково за рахунок державного бюджету, а в основному – за рахунок місцевих податків [20, с. 133–134].

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що освіту на той час могли здобути переважно заможні та середні верстви населення. Селяни показували надзвичайно низьку освіченість серед українського населення, тому, що не мали змоги отримувати освіту у школах губернії. Території Поділля довелося побувати під юрисдикцією інших держав, що не сприяло становленню національної системи освіти: спочатку – колонізація краю, потім курс на русифікацію місцевого населення.

Безперечно, питання освіти є актуальним в різні історичні періоди, тому перша половина XIX ст. не стала винятком, у час, коли більшість населення держави була малограмотною. Перешкодою цьому, в першу чергу, була феодално-кріпосницька система. Навчання в гімназіях та університетах було недоступним для більшості населення регіону, особливо для селян, тому єдиним джерелом знань для них були саме початкові заклади освіти, які створювались при монастирях, церквах або за рахунок меценатської допомоги.

Список використаних джерел

1. Вороліс М. Г. Освітній та культурний розвиток на Поділлі у другій половині XIX – на початку XX століття / М. Г. Вороліс // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. – Вип. 13. Серія: Історія: 36-к наук. пр. / За заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2008. – С. 223–226.
2. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст.: Історіографія. Біобібліографія. Матеріали. – Кам'янець–Подільський, 1993.
3. Опушко Н. Р. Етапи розвитку освіти на Поділлі в першій половині XIX століття / Н. Р. Опушко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39. – С. 394–398.
4. Кошопал О. Ф. Розвиток польської освіти на території Поділля в XIX – на початку XX століття // Культура і виховання. – 2011. – № 2. – С. 84–93.
5. Сесак І. Навчальні заклади на Поділлі наприкінці XVIII – першій третині XIX ст. / І. В. Сесак // Освіта, наука і культура на Поділлі. – 2011. – Т. 18. – С. 3–15.

6. Янчук М. М. Освітній процес у початкових церковних школах XIX ст. // Наукові записки 2016. – Вип.24. – С.37–41.
7. Бовуа Д. Російська влада і польська шляхта в Україні 1793–1830 рр. / Переклад з французької Зої Борисюк. – Львів: Кальварія, 2007. – 296 с.
8. Вінниця: Історичний нарис / За ред. В. О. Птушенко. – Вінниця, 1964.
9. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф.255. – Оп.1. – Спр.370.
10. Там само. – Ф.844. – Оп.1. – Спр.153.
11. Філінюк А. Г. Освіта на Поділлі на рубежі XVIII–XIX ст. / А. Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець–Подільський: К–ПДПУ, 1998. – Т.1. – С.70–79.
12. Вінницькі Мури. Погляд скрізь віки. Мат. міжн. наук. конф. «Єзуїтський комплекс у Вінниці крізь призму століть» 9–10 вересня 2010 р. – Вінниця, 2011. – 512 с.
13. Тучинський В. Місце Вінницької гімназії в розвитку освіти на Поділлі (1814–1847 рр.) // Освіта на Поділлі: минуле та сьогодення: матеріали XXIII Всеукр. наук. історико–краєзн. конф. 20–21 жовтня 2011 р. – Вінниця, 2011. – 416 с.
14. ДАВО. – Ф.14. – Оп.2. – Спр.267.
15. Киевская старина. – 1906. – №3–4. – С.421–432.
16. ДАВО. – Ф.14. – Оп.2. – Спр.177.
17. Там само. – Спр.178.
18. Черкашина О. В. Музично–освітні заклади м. Вінниці (кінці XVIII – початку XX ст.) // Наукові записки. – 2016. – Вип.24. – С.147–153.
19. Правила для приходських училищ Киевской, Волынской и Подольской губерний (8 ноября 1845 г. на 3 года) // Журнал Министерства народного просвещения. – 1846. – Т.49.
20. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посіб. – К., 2003. – 335 с.

References

1. Vorolis M. G. Osvitnij ta kul'turnyj rozvytok na Podilli u drugij polovyni XIX – na pochatku XX stolittja / M. G. Vorolis // Naukovi zapysky VDPU im. M. Kocjubyn's'kogo. – Vyp.13. Serija: Istorija: Zb–k nauk. pr. / Za zag. red. prof. P. S. Grygorchuka. – Vinnycja, 2008. – S.223–226.
2. Bazhenov L. V. Podillja v pracjah doslidnykiv i krajeznavciv XIX–XX st.: Istoriografija. Biobibliografija. Materialy. – Kam'janec'–Podil's'kyj, 1993.
3. Opushko N. R. Etapy rozvytku osvity na Podilli v pershij polovyni XIX stolittja / N. R. Opushko // Naukovi zapysky Vinnyc'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Myhajla Kocjubyn's'kogo. Serija: Pedagogika i psihologija. – 2013. – Vyp.39. – S.394–398.
4. Kosholap O. F. Rozvytok pol's'koi' osvity na terytorii' Podillja v XIX – na pochatku XX stolittja // Kul'tura i vyhovannja. – 2011. – №2. – S.84–93.
5. Sesak I. Navchal'ni zaklady na Podilli naprykinci XVIII – pershij tretyni XIX st. / I. V. Sesak // Osvita, nauka i kul'tura na Podilli. – 2011. – Т.18. – S.3–15.
6. Janchuk M. M. Osvitnij proces u pochatkovykh cerkovnyh shkolah XIX st. // Naukovi zapysky 2016. – Vyp.24. – С.37–41.
7. Бовуа Д. Російська влада і польська шляхта в Україні 1793–1830 рр. / Переклад з французької Зої Борисюк. – Львів: Кальварія, 2007. – 296 с.
8. Vinnycja: Istorychnyj narys / Za red. V. O. Ptushhenko. – Vinnycja, 1964.
9. Derzhavnyj arhiv Vinnyc'koi' oblasti (dali – DAVO). – F.255. – Op.1. – Spr.370.
10. Там само. – Ф.844. – Оп.1. – Спр.153.
11. Філінюк А. Г. Освіта на Поділлі на рубежі XVIII–XIX ст. / А. Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець–Подільський: К–ПДПУ, 1998. – Т.1. – С.70–79.
12. Вінницькі Мури. Погляд скрізь віки. Мат. міжн. наук. конф. «Єзуїтський комплекс у Вінниці крізь призму століть» 9–10 вересня 2010 р. – Вінниця, 2011. – 512 с.
13. Тучинський В. Місце Вінницької гімназії в розвитку освіти на Поділлі (1814–1847 рр.) // Освіта на Поділлі: минуле та с'огодення: матеріали XXIII Всеукр. наук. історико–краєзн. конф. 20–21 жовтня 2011 р. – Вінниця, 2011. – 416 с.

14. DAVO. – F.14. – Op.2. – Spr.267.
15. Kievskaja starina. – 1906. – №3–4. – С.421–432.
16. DAVO. – F.14. – Op.2. – Spr.177.
17. Там само. – Спр.178.
18. Cherkashyna O. V. Muzychno–osvitni zaklady m. Vinnyci (kinci XVIII – pochatku XX st.) // Naukovi zapysky. – 2016. – Vyp.24. – S.147–153.
19. Pravila dlja prihodskih uchilishh Kievskoj, Volynskoj i Podol'skoj gubernij (8 nojabrja 1845 g. na 3 goda) // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshhenija. – 1846. – Т.49.
20. Medvid' L. A. Istorija nacional'noi' osvity i pedagogichnoi' dumky v Ukrai'ni: navch. posib. – К., 2003. – 335 s.

Bohatchuk S. S., candidate of historical sciences, the senior lecturer of Faculty of and philosophy of the Vinnytsia National Agrarian University (Ukraine, Vinnytsia), svetabogatchuk@ukr.net

Development of education of Podilskyi region in the first half of the nineteenth century

According to scientific and archival sources, statistical data, a comprehensive analysis of the state of education in the Podilskyi Krai in the first half of the nineteenth century was carried out. It is noted that the situation in this area was rather difficult during this period.

In many Podillya cities, the existing network of educational institutions and cultural institutions in this period no longer met the growing needs of their inhabitants. Most of Podillya cities, in comparison with other cities of Little Russian provinces, clearly lagged behind the number of cultural and educational institutions. The reasons for this should be seen in the insufficient social and economic development of Podilskyi land, where feudal remnants were a serious obstacle to its development.

At the beginning of the nineteenth century the inhabitants of the Podolsk province gained their education mainly in church–parish and dyakovskie elementary schools. But in the future there is the emergence of gymnasiums, as a higher level of education of the population.

Keywords: Podillya, education, gymnasia, parish schools.

* * *

УДК 94(477.7):281.93(=131.1)«18»

Феденко О. О.,
головний науковий співробітник,
Державний архів Одеської області
(Україна, Одеса), fedenkoolena@gmail.com

Італійці Одеси у формуванні і підтримці римо–католицької громади у XIX ст.

На основі українських та італійських архівних джерел у статті аналізується участь італійських підданих у формуванні римо–католицької громади Одеси у XIX ст. Автором з'ясовано, що члени італійської громади Одеси матеріально підтримували створення і розбудову католицького храму і школи, а також входили до піклувальної ради церкви. Чисельність і потужність італійської громади зумовили обов'язкову наявність в Одесі італійських священиків, які стали поважними членами своєї громади. У статті також показано, що з 1830–х рр. внаслідок заходів російського уряду і практики змішаних шлюбів в середині італійської спільноти спостерігається збільшення осіб православного віросповідання.

Ключові слова: римо–католицька церква, Одеса, італійці, консули.

Поліетнічність Одеси з перших років її існування зумовила формування різних конфесійних громад, однією з яких була римо–католицька, яку формували французькі, італійські, іспанські, австрійські піддані та частина німців. Залучення іноземців до управління і економічної розбудови міста сприяли заходи російського уряду, зокрема і свобода віросповідання.

Проблема ролі італійської громади у становленні римо–католицької церкви Одеси у XIX ст. не розкрита в історіографії детально, що обумовлено відсутністю. Загальні аспекти формування римо–католицької громади Одеси висвітлені у монографіях Н. М. Діанової

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Візер С. О., Рожкова М. Ю. Особистісний фактор у державних процесах Галицько–Волинського князівства у другій половині XIII століття	7
Приходько Ю. О. Криза системи економічних відносин Речі Посполитої як одна з передумов визвольної війни українського народу	9
Заторський о. Н. Українські переклади «Послання Мисаїла»	13
Богатчук С. С. Розвиток освіти Подільського краю в першій половині XIX ст.	19
Феденко О. О. Італійці Одеси у формуванні і підтримці римо–католицької громади у XIX ст.	22
Янюк І. Українська кредитна кооперація і парцеляційні процеси у Східній Галичині на початку XX ст.	26
Левицький В. О. Система забезпечення сировиною легкої промисловості українських губерній Російської імперії в другій половині XIX – на початку XX століття	33
Лехнюк Р. О. Криза русофільського консерватизму напередодні Першої світової війни: політичне товариство «Галицько–руська рада»	36
Мельничук О. А., Мурашова О. П. Розвиток системи державного пенсійного страхування в Україні у 20–х рр. XX ст.	42
Гай–Нижник П. П. Альфонс фон Мумм – дипломат і посол Німеччини в Україні: коротка хроніка життя (1859–1924)	45
Лаврут О. О. Якість навчальної діяльності учнів шкіл УРСР у другій половині 1950–х років	49
Варгатюк С. В. Зміна концепції нейтральності закордонної політики України останньої доби визвольних змагань (1918–1920 рр.)	52
Бобіна О. В. Традиція революції в Україні: початки	57
Кліш А. Б. Християнські суспільники VS. москвофіли: до історії протистояння	61
Григорук Н. А. Микола Чубатий і наукове товариство ім. Шевченка	64
Салата Г. В. Наукова школа професора Проскурякова: нотатки до реконструкції історії науки і техніки	66
Кондратьєва Д. А. Історичні уроки на прикладі роботи П. Куліша «Мальована Гайдамачина»	69
Кравчук Л. В. Колгоспне будівництво на Тернопільщині упродовж вересня 1939 – червня 1940 рр.	72
Рафальська Г. В. Художник і війна: повсякдення окупованого Києва (1941–1943) на акварельних малюнках художника–етнографа Юрія Павловича	76
Лук'яненко О. В. Его–документи про життя студентів Полтавського педінституту впродовж німецько–радянської війни (Ч.2)	80
Скрипчук Г. В. Розвиток державної культурної політики в умовах подолання соціально–економічної кризи	83
Гнатюк В. М. Національна честь і гідність як імператив у внутрішній та зовнішній політиці України	86
Ралко Р. С. Студентські будівельні загони вищих навчальних закладів м. Києва: географія та напрямки діяльності (1960–1991–ті рр.) (до 55–ти річчя з часу відправлення першого студентського будівельного загону з м. Києва)	90
Редзюк В. В. Основні етапи розвитку та вектори діяльності молодіжних організацій і рухів демократичного і євроінтеграційного спрямування в Україні (2004–2014 рр.)	93
Бей Н. О. Періоди розвитку виробництва автомобілів в Україні: історіографія проблеми	99
Біловус Л. І. Українські періодичні видання США щодо діяльності окремих музейних установ діаспори у напрямі збереження національної ідентичності	102
Кругляк Д. М. Роль радянської номенклатури у переході від партійно–радянського до постсоціалістичного моноцентризму	107
Гулима О. П. До питання про передачу Криму Українській Радянській Соціалістичній Республіці	109
Мамедов Э. В. Срубные погребения древнего Самуниса–Мингечевира (Зрубні поховання стародавнього Самуниса–Мингечевіра)	113
Михайленко М. Ю. Зовнішня політика перших урядів Королівства Італія (1861–1876 рр.)	116
Мінасян Р. А. Історія створення та розширення Митного союзу у 1995–2015 рр.	120
Мокиєнко М. М. Развитие Евро–Азиатской аккредитационной ассоциации в первое десятилетие XXI столетия (Розвиток Євро–Азійської акредитаційної асоціації в перше десятиліття XXI століття)	126
Садикова В. В. Основні тенденції британсько–радянських військово–політичних відносин у другій половині 80–х рр. XX століття	129
Карбалаева А. Э. Движение джалаиридов в эпосе «Короглу» (Рух джалаїридів в епосі «Короглу»)	132
Алиев Ш. Г. Взаимоотношения Шеки–Кახетинского царства с соседними государствами в период правления великого Квирикэ (Взаємовідносини Шеки–Кახетинського царства з сусідніми державами в період правління великого Квіріке)	136
Абиди Г. А. Создание АзГНИИ и подготовка научных кадров (Створення АзГНИІ і підготовка наукових кадрів)	141
Балицький О. Ю. Зародження музейництва в Бессарабії (друга половина XIX – початок XX ст.)	144